

★ + Het einde

Marc Driessen

Amsterdam, 2016

Hans van der Wilk 18 september 1938 – 25 maart 2024

Zes keer werd Hans van der Wilk opgenomen in een psychiatrische inrichting. Als boegbeeld van de ‘gekkensbeweging’ veranderde hij de geestelijke gezondheidszorg ingrijpend.

Jos van der Lans

Het leven van Hans van der Wilk nam een beslissende wending toen hij in 1971 het boek *Wie is van hout: Een gang door de psychiatrie* van Jan Foudraïne kreeg aangereikt. Wat hij erin las, ging over hem. De rechteloosheid, de stemloosheid, de verwaarlozing, het volstoppen met medicijnen – hij had het allemaal meegemaakt. Na traumatische jeugdjaren – vader vroeg overleden, de Tweede Wereldoorlog die diepe sporen naliet, voortdurende armoede, langdurig verblijf in katholieke opvoedingsinternaten – werd hij in de jaren zestig vijf keer opgenomen in een psychiatrisch ziekenhuis, twee keer na een poging tot suïcide.

Zijn nieuwverworven inzicht neemt hij mee naar zijn laatste psychiatrische standplaats: de verslavingskliniek Hoog Hullen, waar hij een jaar lang in een therapeutische gemeenschap verblijft. Hij schrijft er een democratiseringsnota die tot zijn verrassing door de instelling wordt omarmd. Voor het eerst houdt hij wat over aan een verblijf in de psychiatrie: de overtuiging dat er wat te veranderen valt.

In zijn woonplaats Schiedam is hij inmiddels lid geworden van de PPR, de radicale afsplitsing van de KVP. In 1973 wordt hij lid van de gemeenteraad en een jaar later zelfs wethouder namens de combi PvdA-PPR. Het zijn de hoogtijdagen van de stadsvernieuwing en Van der Wilk maakt zich hard voor de inspraak voor bewoners, die hij zo goed mogelijk wil faciliteren met opbouwwerkers en stadsvernieuwingsconsulenten. Als zijn collega-wethouders zijn plannen al te gortig vinden is hij principieel: in 1976 treedt hij af en neemt hij weer plaats in de gemeenteraad.

Hij heeft zich ondertussen als vrijwilliger gemeld bij de stichting Pandora, in 1964 opgericht om vooroordelen rond psychiatrische patiënten weg te nemen. Pandora was een wat tamme organisatie, maar dat veranderde toen zij ex-patiënten, zoals Hans van der Wilk, de voorlichting lieten doen. Van der Wilk was daar een meester in: hij putte rijkelijk uit zijn eigen ervaring om zijn toehoorders op een andere manier na te laten denken over afwijkend en onbegrijpelijk gedrag. Zijn gezag steeg snel, vooral omdat hij de gave had om op een beminnelijke manier interne conflicten op te lossen. Toen Pandora in 1977 een nieuwe directeur nodig had, was hij de aangewezen kandidaat.

Nog een keer jaagt hij het stichtingsbestuur van Pandora op de kast als hij zonder er melding van te maken voorzitter wordt van de Cliëntenbond, sinds 1971 de radicale belangenorganisatie van (ex-)psychiatrische patiënten. Dat past niet, vinden zijn bestuursleden, maar voldongen feiten laten zich moeilijk terugdraaien. Van der Wilk stelt vervolgens het tuinhuisje van het Amsterdamse kantoor aan de Tweede Constantijn Huygensstraat ter beschikking, waar de stencilmachine van de Cliëntenbond overuren begint te maken.

Hans van der Wilk wordt het gezicht van de cliëntenbeweging in de geestelijke

gezondheidszorg, ook wel ‘de gekkensbeweging’. Er volgt een golf van spraakmakende acties. Tegen het gebruik van elektroshocks: De nationale antivolt actie; voor patiëntenrechten: Baas in eigen brein; tegen de overdoses medicijnen: Valiumvrije vrijdag. Van der Wilk voert veelvuldig het woord in de media, waarbij zijn eigen ervaringen zelden onbesproken blijven. De 874 kruidenrekjes die hij tijdens zinloze arbeidstherapieën in elkaar heeft gezet passeren in menig interview de revue.

Van der Wilk toont zich niet alleen een overtuigd activist, hij is door zijn rustige manier van optreden ook een aantrekkelijk aanspreekpunt voor de overheid. In beleidskringen verwerft hij de reputatie dat er goed met hem te praten valt. Zo brengt hij veel in beweging. Hij lanceert voorstellen voor patiëntenvertrouwenspersonen, patiëntenraden en landelijke patiëntenorganisaties. Natuurlijk verzint hij dat niet alleen, maar hij brengt de ideeën met succes naar de tafels waar beslissingen worden genomen.

Hans van der Wilk zet dan een voor zijn medestrijders nogal onverwachte stap. Hij wordt ambtenaar! Het past in zijn pragmatische overtuiging, dat de verandering met kleine stappen gaat en dat je de mogelijkheid om daar zelf verantwoordelijkheid in te nemen niet moet schuwen. Zo had zijn carrière zich ook ontwikkeld. Want nadat hij in 1983 samen met anderen een

Hij liet je op een andere manier nadenken over onbegrijpelijk gedrag

succesvolle actie was gestart om een moratorium in te stellen voor nieuwbouw van psychiatrische inrichtingen, verliet hij Pandora om directeur te worden van een koepel van patiëntenorganisaties in de gezondheidszorg. Hij schatte in dat hij daar nog meer kon bereiken. Toen het ministerie van vws hem vervolgens vroeg om directeur patiëntenbeleid te worden, kon hij geen nee zeggen. In het hart van de overheid kon hij immers nog meer betekenen voor de positie van de mensen waar hij zich altijd voor had ingezet.

Nadat hij een periode voor GroenLinks stadsdeelwethouder is in Amsterdam-Oost, gaat hij in 2002 met pensioen. Dat valt niet mee. Langzaam brokkelt de beschermlaag van zijn pragmatisch activisme af en als hij ook door fysiek ongemak wordt belemmerd dringen depressies zich opnieuw op.

Zijn laatste levensjaren waren daardoor niet gemakkelijk, vertelde partner Lineke Marseille op zijn afscheidsbijeenkomst. Omgaan met zijn depressies was voor hem, voor haar en voor hun twee zonen veel lastiger dan het leven met de dementie die hem tenslotte vanaf 2021 in de greep hield. Als dementerende verdween uiteindelijk zijn verzet tegen het afhankelijk zijn. ■